

הרב יהודה זולדן

חינוך קטנה למצוות שנשים בוגרות לא נוהגות בהם

- נר חנוכה

פתיחה
א. חובת קטן להדליק
ב. חובת נשים בנר חנוכה
ג. חינוך בת קטנה להדליק נר חנוכה
סיכום

פתיחה

האם יש לחנך ילדה- נערה קטנה¹ למצוות שלא נהוג שנשים מקיימות אותן?² דוגמא לדבר שבה גם נתמקד בהמשך היא: נר חנוכה. ילדה קטנה מכינה בגן או בכיתות הנמוכות חנוכה-מנורה, להדליק בה נרות חנוכה.

האם יש ערך חינוכי שהיא תדליק את המנורה? נשים בדרך כלל לא נוהגות להדליק בבגרותם נרות חנוכה. למנהג ספרד בו ראש הבית מוציא את כולם ידי חובה, אזי נשים בכלל לא מדליקות. למנהג אשכנז, בו כל אחד מבני הבית מדליק, אך בפועל רק הגברים הם אלה שמדליקים. הנשים ואף הבנות הבוגרות, נוהגות בדרך כלל שלא להדליק. לעודד, לאפשר, או למנוע מלהדליק?

שאלות מעין אילו יכולות להשאל גם במצוות אחרות, מדאורייתא ומדרבנן, אך אנו נתמקד בסוגיית הדלקת נר חנוכה ע"י קטנה. שאלה זו מורכבת משני נושאים: חובת קטן בהדלקת נר חנוכה, וחובת נשים בהדלקת נר חנוכה.

א. חובת קטן להדליק

האם קטן מדליק נר חנוכה? בגמ' נאמר:

"מדקא מברכינן אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה שמע מינה: הדלקה עושה מצוה, שמע מינה. והשתא דאמרין

¹ עקרונית השאלה יכולה גם להשאל על קטן. אלא שבכל זאת פטורם של נשים ממצוות גדול יותר מפטורם של גברים, ולכן שכיח יותר שאלה זו ביחס לקטנות.
² שאלה אחרת היא: האם יש לחנך קטנה למצוה שהיא פטורה מלקיימה גם שתגדל כמו מצוות עשה שהזמן גרמא (לולב, סוכה, ציצית ועוד). בפשטות, התשובה היא שלא, מאחר והיא פטורה מלקיים את המצוה כשתגדל, אם כי היא רשאית לקיים אותה, ועל פי חלק משיטות הראשונים, היא אף יכולה לברך על מצות עשה שהזמן גרמא. דיוננו הוא במצוה בו היא עקרונית חייבת, אך בפועל נשים לא נוהגות לעשות את המצוה אלא לצאת ידי חובה מאחר.

הדלקה עושה מצוה, הדליקה חרש שוטה וקטן - לא עשה ולא כלום".

(שבת כ"ג, ע"א)

הגמ' דנה בשאלה האם הדלקת המנורה היא המצוה, או הנחתה במקום הראוי לה היא המצוה. המסקנה היא שפעולת ההדלקה היא המצוה, ואחת ההוכחות היא מנוסח הברכה "וציוונו להדליק". ממסקנה הלכתית זו, נגזרת מסקנה הלכתית נוספת והיא שאין ערך להדלקת נר חנוכה ע"י קטן, מאחר והוא איננו בר חיוב. הוא איננו חייב להדליק, ואיננו מוציא אחרים ידי חובה. כך פסקו להלכה מספר ראשונים.³

אך ראשונים אחרים הגבילו מסקנה זו, וכתבו אחרת. כך כותב בעל העיטור:

"הדלקה עושה מצוה הלכך הדליקה חשי"ו לא עשה ולא כלום. ומסתברא כשלא הגיע לחינוך, אבל הגיע לחינוך איכא מנהגא, ואזלין בתר מנהגא".

(ספר העיטור הלכות חנוכה, קט"ו ע"ב-קט"ז ע"א)⁴

בעל העיטור מחדש מסברה שדברי הגמרא אמורים באשר לקטן שלא הגיע לגיל חינוך, אך קטן שהגיע לגיל חינוך יכול להדליק, ומוסיף עוד שיש בזה מנהגים שונים, ויש ללכת אחר המנהג. דבריו הם באשר למתן אפשרות לקטן להדליק, אך לא כחובה.

דברי בעל העיטור נזכרים גם בשולחן ערוך, באופן הבא:

"אבל אם הדליקה חרש שוטה וקטן, לא עשה כלום, ואע"פ שהניחה גדול; ויש מי שאומר בקטן שהגיע לחינוך, מותר. הגה: ולדין דכל אחד מבני הבית מדליק בפ"ע, קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק ג"כ".

(אורח חיים סי' תרע"ה, ס"ג)

המחבר פוסק תחילה כדברי הגמרא שאין ערך להדלקתו של קטן, מאחר ואינו יכול להוציא אחרים. אח"כ הוא מביא את דברי בעל העיטור, המבחין בין קטן שהגיע לחינוך, **שיכול** להדליק, ואילו הרמ"א כותב שקטן שהגיע לחינוך **צריך** להדליק, זאת מאחר שמנהגו הוא שכל אחד מבני הבית מדליק, ממילא גם קטן שהגיע לחינוך מדליק. לפיו, אין מדובר רק על מתן אפשרות לקטן להדליק, אלא על צורך. יתר על

³ כך פסקו: ספר הלכות גדולות סי' ט' - הלכות חנוכה עמוד קנ"ו; תשובות הגאונים החדשות - עמנואל (אופק) סי' ל"א; רי"ף, שבת י', ע"א בדפי הרי"ף; רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פ"ד, ה"ט; רא"ש שבת פ"ב, ס"ז; מאירי שבת שם; ספר אור זרוע ח"ב - הלכות חנוכה סי' שכ"ד; שלטי הגבורים (ט', ע"ב בדפי הרי"ף).

⁴ הרב יצחק בן אבא מארי, הובאו דבריו אצל ראשונים אחרים: הרי"ן (שבת י', ע"א בדפי הרי"ף); שבולי הלקט ענין חנוכה סי' קפ"ה; בית יוסף, או"ח סי' תרע"ה, ג'.

כן. המחבר עוסק בשאלה אם קטן יכול להוציא אחרים ידי חובת הדלקה, ומסקנתו היא שאם זהו קטן שהגיע לחינוך הוא יכול להדליק ולהוציא אחרים ידי חובה, בו בזמן שהרמ"א עוסק בחובתו של קטן להדליק כחלק מבני הבית.

המשנה ברורה בסימן תרע"ה ס"ק י"ג מציין לאמור בהלכות מגילה באו"ח סימן תרפ"ט ס"ב. שם משמע שגם קטן שהגיע לחינוך אינו מוציא אחרים ידי חובת קריאת מגילה⁵, ולפיו, כוונת הרמ"א שגם אם נאמר שקטן אינו יכול להוציא אחרים ידי חובה, בכל זאת הוא עצמו כיון שהגיע לגיל חינוך צריך להדליק. במקום אחר בדברי המשנה ברורה לקמן בסימן תרע"ז ס"ק י"ג, הוא מבחין בכל זאת בין דברי המחבר לרמ"א. לפי המחבר קטן רשאי להדליק, ולפי הרמ"א קטן צריך להדליק, מאחר ומנהג אשכנז הוא שכל אחד מבני הבית מדליק. המחבר חזר על דינו של קטן במקום נוסף בהלכות חנוכה וכך כתב:

"קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק".

(או"ח סי' תרע"ז ס"ב)

דין זה נאמר בהקשר לדינו של אכסנאי, ועל כך כותב המחבר שקטן שהגיע לחינוך צריך להדליק. המגן אברהם שם סק"ח כותב שמדובר בקטן שיש לו בית בפני עצמו, אך אין צורך שקטנים ידליקו כלל גם למנהג האשכנזים, ע"פ דברי שלטי הגיבורים. נראה שמדברי המגן אברהם הללו ניתן להסיק שהוא לא קיבל את פסק הרמ"א שנטה לדברי בעל העיטור, אלא פסק כדברי הראשונים שכתבו שקטן אינו מוציא אחרים ידי חובת הדלקה, וממילא אין עניין וצורך לחנכו להדליק.

בביאור הלכה בסימן תרע"ה, מסביר את דברי המגן אברהם, שהחיוב לחנך קטן:

"היינו בדבר שיש בו חיוב על הגדול מצד הדין אבל בזה דגם בגדול ליכא כ"א משום הידור מצוה אינו מחוייב לחנך בו הקטן".

(ד"ה ולדידן)

הוא מוסיף עוד שעל פי דברי המגן אברהם דין זה הוא על פי המחבר המעמיד שיש לקטן בית בפני עצמו, ועל כן כתב שאפילו למנהג בו בני הבית מדליקים, כל זה רק כשיש לו בית בפני עצמו. לדברינו, המגן אברהם נוטה לפסוק כאותם ראשונים (שלטי הגיבורים והמאירי) הסוברים שקטן לא מדליק כלל, גם לנוהגים שבני הבית מדליקים. גם המשנה ברורה עצמו, בסימן תרע"ז סק"ג, מציין לראשונים הללו החולקים

⁵ מה ההבדל בין הדלקת מנורת חנוכה לקריאת מגילה, ראה: הרב יעקב עמדין, שו"ת חכם צבי (תוספות חדשים) סי' י"ג; שפת אמת שבת כ"ג, ע"א; הרב מיכל זלמן שורקין, הררי קדם ח"א סי' קע"ד; הרב אהרן ליכטנשטיין, "קטן בנר חנוכה", באורך נראה אור, ירושלים תשס"ד, עמ' 127-136.

וסוברים שקטן איננו מדליק כלל, אם כי הוא סובר שלמנהג בו כל אחד מבני הבית מדליק קטן צריך להדליק.

המסקנה העולה היא:

לפי המחבר: קטן שהגיע לחינוך רשאי להדליק, וכשיש לו בית בפני עצמו צריך להדליק.

לרמ"א: לפי המנהג שכל בני הבית מדליקים, קטן שהגיע לחינוך גם כן צריך להדליק, אם כי יש החולקים וסוברים שגם למנהג זה, אין צורך שקטן ידליק, מאחר והדלקת בני הבית היא רק הידור ולא מעיקר הדין ואין צורך לחנך להידור מצוה.

ניתן למקד את המחלוקת בין הגישות השונות במחלוקת, בשאלה מה המשמעות נר חנוכה איש וביתו - ראש הבית מוציא את כל בני הבית ידי חובה, או שכל אחד מבני הבית מדליק. לסוברים שראש הבית מוציא את כולם, קטן רשאי להדליק, וזאת מדין חינוך לכשיהיה לו בית בפני עצמו. ואילו לסוברים שכל אחד מבני הבית מדליק, ממילא כשהגיע לגיל חינוך הוא צריך להדליק. אמנם יש הסוברים שקטן פטור לגמרי, וכפשטות סוגיית הגמרא, ולא רק זאת אלא שגם הנוהגים שכל אחד מבני הבית מדליק זהו רק הידור מצוה, ואין צורך לחנך להידור מצוה.⁶

ב. חובת נשים בנר חנוכה

אישה חייבת בנר חנוכה, כאמור בגמ':

"אישה ודאי מדליקה, דאמר רבי יהושע בן לוי: נשים חייבות בנר חנוכה, שאף הן היו באותו הנס"⁷.

(שבת כ"ג, ע"א)

מה הכוונה שהנשים היו באותו הנס? יש שפירשו שהיוונים גזרו על כל בתולות הנשואות להיבעל לטפסר תחלה, ועל ידי אשה נעשה הנס, ויש

⁶ בשאלה: האם יש להרגיל קטן שהגיע לחינוך לקיים מצוות, שכעת אין הוא יכול לקיימם במלואם, מאחר ואינו יכול להוציא אחרים, אך מאידך הוא מרגיל עצמו לעשות דבר שממילא יצטרך לעשות לכשיגדל, ובהקשר לנר חנוכה, ראה: הרב צ"פ פרנק, מקראי קודש - חנוכה, עמ' ל"א.

⁷ יש שעסקו בשאלה: מדוע הוצרכו לטעם זה, הרי זו תקנת חכמים, ויש בו לאו של "לא תסור", ובלאוון גם נשים חייבות. ראה: שו"ת חוות יאיר סי' קי"ט; שו"ת שאילת יעב"ץ, ח"ב סי' ק"ב. בשאלות פרי' וישלח שאילתא כ"ו, מוצג הענין באופן אחר: "ברם צריך נשי מי מחייבן בנר חנוכה או לא מי אמרינן כיון דמצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, או דילמא לדידהו נמי איתרחיש להו ניסא כדי לגברי והילכך נשי נמי מיחייבי בנר חנוכה. הילכתא מאי? ת"ש דא"ר יהושע בן לוי נשים חייבות בנר חנוכה מפני שאף הן היו באותו הנס". הדיון הוא האם היות והדלקת נר חנוכה מצוה התלויה בזמן, נשים תהיינה פטורות.

המסבירים שהכונה היא שהגזירה של היונים היתה גם על הנשים, ומאחר שגם הן ניצלו לכן הן חייבות⁸. הרמב"ם הציג את הדברים כך:

"בבית שני כשמלכי יון גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות, ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות".

(הלכות חנוכה פ"ג, ה"א)

עקרונית, אשה יכולה גם להוציא אחרים ידי חובה. כך כותב המאירי:

"ומעתה מדלקת אף להוציא את אחרים כדין כל המחוייב בדבר, וקצת מפרשים כתבו דוקא לעצמה ואין זה כלום"⁹.

(שבת כ"ג, ע"א)

יש שכתבו שאכן ראוי שהנוהגים שכל בני הבית מדליקים, כמנהג אשכנז, אזי גם אשה תדליק. כך סיפר הרב מרדכי טנדלר - נכד הרב משה פיינשטיין:

"הגר"מ פיינשטיין אמר שאצלו ביורופ (=אירופה), מדליקות הנשים הנשואות בברכה, ומ"מ בארה"ב לא נהגו הנשים להדליק נר חנוכה ואפילו הרבנית לא הדליקה כלל נר חנוכה. והטעם כיון שהרב פיינשטיין לא כפה את מנהגיו על אשתו הרבנית, ורק אם איחר היא הדליקה עבורו, ואפילו שאיחר רק שעה או קצת יותר, הרבנית היתה ממתינה לו רק אם איחר הרבה הרבנית היתה מדליקה עבורו כפי שהורה לה הרב".

(מקראי קדש - חנוכה, עמ' קמ"ד)¹⁰

אך המנהג במקומות רבים הוא שנשים אינן מדליקות בעצמן, אלא יוצאת ידי חובה בהדלקת בעליהם. הנימוק שמציינים אחרונים רבים הוא שאשתו כגופו¹¹. נימוק זה, עדין לא מסביר מדוע רווקות אינן מדליקות? כך כתב הרב צבי פסח פרנק:

⁸ פירושים אלה נכתבו ע"י ראשונים: בגמ' בשבת שם, מגילה ד', ע"א; פסחים ק"ח, ע"ב.

⁹ כך פסקו גם באור זרוע ס"י שכ"ד אות כ'; שלטי גיבורים על הרי"ף, שבת שם; כל בו ה"ל חנוכה ס"י מ"ד; רבינו ירוחם נתיב נ"ט, ח"א; ראבי"ה ס"י תתמ"ג; שו"ת שער אפרים ס"י מ"ב; משנה ברורה ס"י תרע"ה סק"ט.

¹⁰ הרב משה הררי. דברים דומים בשם הרי"ד סולובייצ'יק, ראה: נפש הרב עמ' רכ"ו.
¹¹ כך כתבו: שו"ת מהרש"ל ס"י פ"ה; שו"ע ס"י תרע"א, בא"ר סק"ג, מ"ב סק"ג; שו"ת עולת שמואל ס"י ק"ה. מחצית השקל ומ"ב ס"י תרע"ה סק"ט. שו"ת שער אפרים ס"י מ"ב; שו"ת שמש ומגן ח"ב, ס"י ד'. יש להעיר שנימוק זה מקורו באפשרות לומר קריאת שמע כאשר אשתו עמו במיטה (ברכות כ"ד, ע"א), או עדות של אישה על בעלה (בכורות ל"ה, ע"ב). ראשונים הרחיבו את העיקרון גם בתחומים אחרים, כמו היכולת של בעל לפדות את אשתו משבי בכל מחיר (רא"ש כתובות פ"ד, ס"י כ"ב), התרת נדרי אשתו (רשב"א נדרים פ"ב, ע"ב), ויכולת של אישה לערב לבעלה (רא"ש עירובין פ"ו, ס"י י"ט). אך לא מצינו שבשל נימוק זה, בעל יברך ויקיים מצוות ואשתו תפטור בשל הנימוק ש"אשתו כגופו". ניתן להוסיף עוד את דברי הברכי יוסף אורח חיים ס"י

"לדידן דנוהגים שכל אחד מבני הבית מדליק משום מהדרין מן המהדרין א"כ למה אין אשה מדלקת? והנה בספר אליהו רבה (סי' תרע"א) תירץ שאשתו כגופו. וכן משמע בתשובות מהרש"ל (סי' פ"ה). והנה תירוצו של האליה רבה אינו מתישב אלא באשה נשואה שאינה מדלקת משום אשתו כגופו, אבל עדיין צריך לישב את המנהג שגם הבתולות מבני הבית אינן מהדרות להדליק? ובחידושי החת"ס (שבת כ"א, ע"ב) כתב דהטעם דאין הנשים מדליקות, משום דמתחילה כשתקנו נר איש וביתו על פתח הבית מבחוץ, לא יהיה ראוי להנהיג שגם האשה תדליק בחוץ על פתח הבית, שאין כבודה לצאת לרה"ר לעתותי ערב להדליק בין האנשים, ולכן גם עתה אע"פ שכולנו מדליקים בפנים, מ"מ נשאר מנהג ראשון על מקומו".

(מקראי קודש - חנוכה עמ' כ"ט)¹²

אך הרב יעקב אריאל, העיר על גישה זו:

"החתם סופר כתב שאשה לא תדליק משום שיש בכך חוסר צניעות. אך טעם זה נכון רק למנהג בזמן הגמ', שהדליקו נרות על פתח הבית מבחוץ. אך למנהג שנהגו בגולה, ויש שנוהגים גם כן היום, להדליק בתוך הבית, אין כאן שום חוסר צניעות. וכן גם הגר בקומה שניה ומדליק בחלון, אין כאן חוסר צניעות. ואף לנוהגים להדליק מבחוץ, יש להבחין בין זמננו לבין המצב החברתי בימי קדם כאשר יציאת אשה מחוץ לביתה היתה תופעה נדירה כמו שכתב הרמב"ם בהל' אישות (פ"ג, ה"א): "אבל גנאי הוא לאשה שתהיה יוצאה תמיד פעם בחוץ פעם ברחובות, ויש לבעל למנוע אשתו מזה ולא יניחנה לצאת אלא כמו פעם אחת בחודש או פעמים בחודש כפי הצורך, שאין יופי לאשה אלא לישב בזוית ביתה שכך כתוב "כל כבודה בת מלך פנימה" (תהלים מ"ה, י"ד). אך בימינו שנשים נוהגות לצאת מחוץ לביתן כל יום, אין ביציאתם להדליק חוסר צניעות. אם כן יש לומר שמכיון שהרמ"א סובר בעקרון כמו הרמב"ם שגר לכל אחד ואחד, גם אשה בכלל זה, ומסיבות אחרות נהגו שתצא ידי חובה בנר של בעלה, אולם

תרע"א סק"ב שכתב על נימוק זה שקשה לקבל שאישה לא תדליק וילדיה לא: "אינו מתיישב כל כך המנהג, דלהיות אשתו כגופו חסורי מחסרא ופנה הדרה, כי מגרעות מהצאצאים והצפיעות (=ילדים קטנים מאד) דהן מדליקין והיו למאורות, ועקרת הבית אל תופע עליו נהרה. ומפשט דברי הרמב"ם וריא"ז משמע דכשמדליקין נר לכל א' גם אשתו בכלל". הרב משה שטרנבוך, מועדים וזמנים ח"ב, סי' קל"ג כתב שיש הטוען שאם אישה אלמנה מדלקת, מן הראוי שבנותיה תדלקנה גם. אך הוא שולל את דבריו. ראה עוד בדבריו בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' שמ"ב אות ז'.¹² כך כתבו אחרונים נוספים.

במקום שהיא רוצה לצאת ידי חובתה בעצמה, מודה הרמ"א שהיא רשאית לעשות כן".

(הרב יעקב אריאל, "אשה בנר חנוכה")¹³

אכן, זה נראה מוזר שנשים כולל רווקות, יוצאות כיום לשוק, מעוררות בחיי המסחר והעסקים, לומדות ומלמדות, ובדבר מצוה שאיננו מצריך מנין ובית כנסת, אין הם יכולות להשתתף בשל הנימוק 'כל כבודה בת מלך פנימה', עד כדי כך שהן נפטרות מהמצוה. גם לחתם סופר היה מקום לתקן שכל משפחה תדליק לחוד עם בנות המשפחה, אבל במהירות יחסית, כדי לאפשר למשפחות נוספות להדליק עם בנות המשפחה¹⁴. יתכן אם כן והדבר תלוי במציאות חברתית-קהילתית. במקום בו נשים אכן אינן יוצאות מבתיהן, ואינם מעוררות בחברה, ניתן להחיל את נימוקו של החת"ס, שנשים ובנות אינן מדליקות, מאחר ו'כל כבודה בת מלך פנימה'. אך במקום בו נשים יוצאות ופעילות בחיי היום יום, אם הן תרצנה להדליק בעצמן תוכלנה לעשות כן.

ג. חינוך בת קטנה להדליק נר חנוכה

כאמור קטן רשאי או אף צריך להדליק נר חנוכה, ונשים גם כן מחויבות עקרונית בנר חנוכה, אך בדרך כלל הן אינן מדליקות על אף שהן יכולות. כיצד יש לנהוג ביחס לילדה בהדלקת נר חנוכה? עקרונית קטן הפטור ממצוה כשיהיה גדול, פטור מלקיים את המצוה בקטנותו. כך יש ללמוד מהגמ':

¹³ באורך נראה אור, עמ' 75-84.

¹⁴ נימוקים דומים המתחשבים במציאות ימינו בה נשים יוצאות לשוק, מצינו גם בהלכה אחרת. הרב עובדיה יוסף, שו"ת יחוה דעת ח"ד סי' ט"ו, דן באופן שעל אישה לברך הגומל בברכה בבית הכנסת מעזרת נשים, או שבעלה יברך בעבורה. הגר"ע יוסף נוטה שהיא תברך. ובין נימוקיו כתב: "וראיתי להגאון רבי יוסף ידיד הלוי בספר תורת חכם (דף כ"ח, ע"ה) שהאריך בזה, וכתב, שאין לאישה להיכנס בין האנשים לברך הגומל, משום פריצות, והרהורי עבירה. ע"ש. ואני אומר שאין יצר הרע מצוי לשעה קלה כזאת. וכמו שאמרו בירושלמי (שהובא בתוספות סוכה מ"ז, ע"ב, וקידושין ל"ו, ע"ב). ומזה סמכו האחרונים להתיר לחתן לקדש אשתו נדה בטבעת. ועמש"כ בשו"ת יביע אומר ח"ה (חלק אבן העזר סי' י'). ובפרט בזמן הזה שהנשים רגילות לצאת לשוק בין האנשים, וכמו שכתב בספר הלבוש בתשובה שבסוף הספר. וכיוצא בזה כתב התרומת הדשן בספר לקט יושר (חלק יורה דעה עמ' ל"ז). ...ומעתה יש לומר שגם בני"ד הואיל והאישה נכנסת אך ורק לברכת הגומל ובמקום בי עשרה שכינתא שריא (סנהדרין ל"ט, ע"א), לפיכך אין לחוש לברכת הגומל באופן כזה משום פריצות. ואפילו לפי מה שכתב בספר בני יששכר שם, שבעיקר הדין יש לו מקום לפקפק על דברי החיד"א הנ"ל, נראה דהיינו לענין קול זמר של אישה, מה שאין כן בנידון דידן לענין ברכת הגומל, בודאי שלכל הדעות מותר".

"אמר אביי: כל היכא דגדול מיחייב מדאורייתא - קטן נמי מחנכין ליה מדרבנן, כל היכא דגדול פטור מדאורייתא - מדרבנן קטן נמי פטור"¹⁵.

(חגיגה ו', ע"א)

הדיון הוא באשר לעלייתו לרגל של קטן חיגר שאיננו יכול להתרפא או סומא. מאחר שגם גדול חיגר או סומא פטורים מלעלות לרגל, אזי גם קטן במצב זה פטור. אך כאן במקרה זה אין זה דומה מאחר ואישה לא מופקעת לגמרי ממצות הדלקת נר חנוכה. היא מחויבת - שאף הן היו באותו הנס, והיא גם יכולה להדליק אם תרצה. לשאלת הדלקת נר חנוכה ע"י קטנה התייחס ישירות הרב חיים זוננפלד, שנשאל "האם בתולה צריכה להדר ולהדליק כי לגביה לא שייך אשתו כגופו". והשיב:

"ופשיטא שאם האישה הגיעה לגדלות ואיננה רוצה לצאת כי אם להדליק בעצמה, שרשאית לעשות כן. אלא כשמדליקים בחוץ שייך כל כבודה בת מלך".

(שו"ת שלמת חיים, סי' צ"ח)

לפיו, היא רשאית, אם כי אין חובה, ורק אם מדליקים בחוץ, לא תדליק מהנימוק שציינו לעיל, כל כבודה בת מלך פנימה. הרב יהושע ישעיהו נויברט, כתב אחרת:

"מכיוון שמעיקר הדין די בכך שידליק אחד מבני הבית, ואין השאר מדליקים אלא משום הידור, אין הקטן חייב להדליק, אכן נוהגים שידליקו כל הבנים ואפילו הקטנים".
ובהערה הוסיף:

"ומ"מ אין מחנכים את הקטנה בהדלקה, כיון דלכי גדלה נמי אינה מדלקת, וכסי' תרע"ה במ"ב סק"ט, וחת"ס שבת כ"א, ע"ב על כל כבודה בת מלך".

(שמירת שבת כהלכתה פ"ב, סעי' כ"ו הערה צ"ג)¹⁶

טיעונו של הרב נויברט, "כיון דלכי גדלה נמי אינה מדלקת", איננו מדויק. אמנם נשים בוגרות אינן מדליקות בדרך כלל, אך אין היא פטורה לגמרי מההדלקה, ויש מצבים בהם היא גם תדליק. בת שגרה לבדה, או שבעלה לא נמצא בבית ואיננו יכול להדליק (נמצא בשירות מילואים), תצטרך להדליק¹⁷.

¹⁵ ראה: תוס' שם ד"ה בחיגר; רמב"ם, הל' חגיגה פ"ב, ה"ג; הרב משה פיינשטיין, שו"ת אגרות משה או"ח ח"ג סי' צ"ה.

¹⁶ מהדורה ישנה.

¹⁷ הרב יהודה שביב, "מגמת חינוך למצוות-הווה או עתיד?", על דרך האבות - קובץ מאמרים בנושאי תורה וחינוך, אלון שבות תשס"א, עמ' 207-208, הקשה על דברי הרב נויברט הללו, מהגמ' בחגיגה ו', ע"א.

סיכום

נראה אם כן שהדיון בשאלה זו הוא ברמה של רשות לא ברמה של חובה. אין צורך לעודד בת קטנה להדליק נר חנוכה, אך ניתן לאפשר לה. יש לראות זאת כשם שאין מעודדים נער להדליק נרות שבת מדין חינוך, מאחר שחובת הדלקת נרות שבת ניתנה לנשים, על אף שישנה אפשרות שכשהוא יגדל הוא ידליק ויברך לעצמו וכשהוא לבדו, אשתו איננה יכולה להדליק וכדו'¹⁸. זאת מאחר ועקרונית מוטלת עליה חובה להדליק, ויש מצבים בהם תדליק. במקום ובמשפחה בה מקובל ונהוג שנשים בוגרות כן מדליקות, יש מקום לחנך ולעודד ילדות להדליק.

¹⁸ שו"ע או"ח סי' רס"ג, סעי' ו' ובנו"כ. שמירת שבת כהלכתה, פרק מ"ג, סעי' ז'.